

YAPON TILIDAN O‘ZBEK TILIGA BILVOSITA TARJIMANING AYRIM MUAMMOLARI

Boymurodova Dilafruz Dilshod qizi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada tarjimashunoslik esa tarjima jarayoni, uning tarixi, muammolari, nazariyasini o‘rganishi haqida aytilgan. Maqola tarjimashunoslik, tarjima qilish yo‘llari haqida bo‘lib, bunda yapon tilidan o‘zbek tiliga bilvosita tarjimaning ayrim muammolari ko‘rsatib berilgan. Yapon tilidan o‘zbek tiliga bevosita va bilvosita tarjima qilingan asarlardan misollar keltirilgan. Bilvosita tarjima nima, u qanday amalga oshirilishi haqida so‘z boradi. Yapon tilidan o‘zbek tiliga bilvosita tarjimaning ayrim muammolarini aniqlash uchun qiyosiy-tahlil metodidan foydalanildi. Bunda yapon tilidagi aslyat matni rus tilidagi tarjimasiga hamda o‘zbek tilidagi tarjimasiga solishtirib o‘rganildi, aniqlanadi.*

Kalit so‘zlar: *tarjima, tarjima matn, so‘z birikmasi, “Shamol qo‘shig‘ini tingla”, Akutagava Ryunoske, “O‘rgimchak uyasining tolası”, tarjima asar, rus tili, tasvir*

Tarjima juda murakkab shu bilan birga muhim jarayon hisoblanadi. Tarjima yordamida xalqlar o‘zaro aloqalarni yo‘lga qo‘yadi. Ulardan siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy, madaniy aloqalar bo‘lishi mumkin, shu jumladan, adabiy aloqalar ham millat ravnaqida yuksak o‘rin egallaydi. Tarjima esa mamlakatlarni o‘zaro bog‘laydi va adabiyot, san‘at, iqtisodiyotini rivojlantiradi. Hech bir xalq o‘z-o‘zidan taraqqiy etmaydi, bunga turli davlatlarda yaratilayotgan kashfiyotlar va yangiliklar yordam beradi, albatta, tarjima bu jarayonda faol ishtirok etadi. Xorij adabiyoti namunalarini tarjima qilish shu jihatdan ham juda muhim va bunga turli yo‘llardan boriladi. Ulardan biri bilvosita tarjima hisoblanadi. Bilvosita tarjima aslyatdan bir tilga, undan so‘ng boshqa tilga (vosita til orqali) tarjima amalga oshiriladi. Ushbu maqolada yapon tilidan o‘zbek tiliga bilvosita tarjimadagi ayrim qusurlarni ko‘rib chiqamiz. Bilvosita tarjima vosita tarjima matnga qarab muvafaqqiyatli yoki muvafaqqiyatsiz bo‘lishi mumkin. Chunki badiiy tarjimada ko‘plab muammolar mavjud bo‘lib, ulardan birinchisi tarjimaning adekvatligi va shu bilan birga muhitni his qildira olishdir. Tarjima asarni o‘qiyotgan kitobxon, aslyatni o‘qigan kitobxon nimani his qilgan bo‘lsa, shularni hammasini his qila olishi lozim. Shundagina tarjimon o‘z ishini uddalagan bo‘ladi. Tarjimada muallif uslubini yetkazib berish ham muhim hisoblanadi. Chunki, asarda muallif imzosi, o‘ziga xosligi yotadi. Agarda tarjimon bularni yetkazib bera olmasa muallif uslubi yo‘qolib ketadi va aslyatdagi kabi chiqmaydi. Bular yana ikkinchi tilga tarjima jarayoniga o‘zining kuchli ta‘sirini ko‘rsatadi va aslyatdagi his-hayajon yo‘qolib qolishi mumkin.

Adabiyot bu soʻz sanʼati, shunday ekan, badiiy asarlar tarjimasini ham xuddi shu taʼrifga loyiq. Badiiy tarjima uchun til, uning grammatikasini bilishning oʻziga yetmaydi. Badiiy asar tarjimasini uchun tarjimonda isteʼdod, qalamkashlik qobiliyati boʻlishi lozim. Shuning uchun ham badiiy asarlar tarjimasini bilan asosan shoir-yozuvchilar shugʻullanadilar. Negaki, asarni shunchaki soʻzlarini tarjima qilib qoʻyishning oʻzi kifoya qilmaydi, tarjima qilinayotgan til egasi boʻlmish xalqning madaniyati, urfodati, anʼanalari, oʻziga xosliklaridan ham xabardor boʻlishi lozim. Yapon millatining koʻplab oʻziga xosliklari bor boʻlib, ularning tarjimada aks ettirish biroz mushkul boʻlishi mumkin. Ulardan biri hurmat darajalari – keigo (hurmat tili). Yapon tilida uchta hurmat darajasi mavjud. Kamtarlik - kenjyogo, doʻstlar bilan muloqotda qoʻllaniladigan daraja - teineygo va yoshi katta hamda martabasi yuqori boʻlgan kishilar uchun ishlatiladigan – sonkeygo kabi turlari mavjud. Hurmat darajasida har bir qatlami uchun maxsus soʻzlardan foydalaniladi. Misol uchun, qilmoq-する(します) feʼlining kamtarlik shakli - いたす(いたします), oʻrta darajasi - なさる(なさいます) shaklida qoʻllaniladi. Guvohi boʻlganimizdek, soʻzlarning shakli har bir darajaga qarab oʻzgarib ketadi. Shunga koʻra tarjimon tarjima qilinayotgan xalqning madaniyati, oʻziga xosliklari haqida toʻliq maʼlumotga ega boʻlishi lozim.

Yapon tilidan tarjima asarlar koʻplab amalga oshirilgan boʻlsada, barchasi bilvosita (vositachi til rus tili) tarjima qilingan. Ulardan Kobo Abening “Yashik odam”, “Qumdagi xotin”, Xaruki Murakamining “Shamol qoʻshigʻini tingla, Masaru Ibuka xokkulari, Akutagava Ryunoskening “Oʻn ieynlik pul”, “Afsungarlik moʻjizalari”, “Oʻrgimchak uyasining tolasi”, “Tansiq taom” kabi hikoyalari bilvosita tarjima qilingan. Yuqorida koʻrsatilgan asarlarning asosiy qismi rus tilidan tarjima qilingan boʻlib, Masaru Ibukaning “Uchgacha ayni vaqti”, “Uchdan keyin kech” asarlari esa ingliz tilidan yapon tiliga Nurmuhammad Nargiza tomonidan qiyoslab tarjima qilingan. Shu vaqtga qadar faqatgina

Natsume Sosekining “Kokoro” romani bevosita yapon tilidan Nodira Aminova tomonidan tarjima qilingan.

Yapon tilidan oʻzbek tiliga bilvosita tarjimaning soʻz tanlash muammolarini Xaruki Murakamining “Shamol qoʻshigʻini tingla” romanidan misollar orqali koʻrib chiqamiz.

Asliyat: “翌日の朝、僕はその真新しいチクチクする T シャツを着てしばらく港の辺りをあてもなく散歩してから、目についた小さなレコード店のドアを開けた [1, 63,64].

Yapon tilidan Vadim Somolenskiy tarjimasini: “На следующее утро я напялил обновку – она приятно покалывала тело – и пошел бродить по окрестностям порта [2]. Rus tilidan Alisher Otaboyev tarjimasini: “Эртаси куни эрталаб янги сарпони кийдим, у баданимга ёқимли санчиларди, ва

бандаргоҳ атрофида тентирагани кетдим [3]. Yuqorida keltirilgan “チクチクする (chikuchiku suru)” – chars-churs ya’ni xuddi tok urgandek bo’lgan holat uchun ishlatiladigan yapon tilidagi taqlid so’z bo’lib, rus tiliga tarjima qilish jarayonida shakli saqlab qolinmagan va o’zbek tiliga ham xuddi shunday tarjima qilingan. Bunda taqlid so’zning tarjimada muqobili bo’lmagani sababli so’z birikmasi tarzida tarjima qilingan. Chunki yapon tilidan tarjima qilayotganda shu kabi taqlid so’zlarning adekvatini o’zbek tilida topish qiyin. Ushbu misolda bilvosita tarjimaning ta’siri bo’lgan, orada taqlid so’z yo’qoldi va so’z birikmasidan foydalanildi. Aynan shunday hollarda bilvosita tarjimaning qusurlarini ko’ramiz, ya’ni agar bevosita tarjima bo’lganida to’g’ridanto’g’ri tarjima qilib, “afsonaga ko’ra” deb berilishi mumkin edi. Shu sababli ham bevosita tarjima bilvosita tarjimadan ustun hisoblanadi.

Asliyat: レミントンのタイプライターを半年毎、に買いかえた、という伝説が残っている [1, 156]. Yapon tilidan Vadim Somolenskiy tarjimasi: Согласно легенде, каждые полгода он покупал новую пишущую машинку «Ремингтон» [2]. Rus tilidan Alisher Otaboyev tarjimasi: Узункулоқ гапларга қараганда, ҳар ярим йилда у янги “Ремингтон” ёзув машинкасини сотиб оларкан [3]. Yuqoridagi misolda “uzunquloq gaplar” iborasi tarjimasini ko’rib chiqamiz. Ma’nosi: uzunquloq gaplar og’izdan-og’izga o’tib yurgan, bir-biridan eshilib yetib kelgan gaplar. Misol: shum xabarning qulog’i bo’ladi deganday, uzunquloq gaplar Xorazmning qishloqlariga tarqaldi. J. Sharipov, “Xorazm” [4]. Asliyatda berilgan “伝説が残っている” rus tiliga quyidagicha tarjima qilingan: “Согласно легенде”(o’zbek tilida “afsonaga ko’ra”) to’g’ridan-to’g’ri tarjima qilingan. Bu yerda tarjimon iborani o’zgartirgan ya’ni “afsonaga ko’ra” so’z birikmasini “uzunquloq gaplarga qaraganda” bilan almashtirgan. Ma’noda esa biroz o’zgarish bo’lgan, chunki “afsonaga ko’ra” so’z birikmasi bo’lgan voqeaning uydirmaligini bildiradi va uni o’qigan kitobxon gapni ijobiy baholaydi. “Uzunquloq gaplar” esa asosan g’iybatga nisbatan ishlatiladi va gap mazmunini biroz salbiylashtiradi. Bu joyda yozuvchi Xarfiled haqida gap boradi, u XX asrning birinchi yarmida yashab ijod qilgan adib hamda yuqoridagi u bilan bog’liq holat biroz uydirmaligini hisobga olsak tarjimon “uzunquloq gaplar” deb gap mazmunini o’zgartirib yuborgan va gapga salbiy ma’no bergan. Lekin kontekstda hodisaning biroz uydirmaligiga urg’u berilganini hisobga olsak, “afsonaga ko’ra” birikmasi mos kelgan bo’lar edi.

Akutagava Ryunoske ijodida g’arb va yapon adabiyoti an’analarini o’zaro uyg’unlashtirib, yapon an’anaviy tasvir va ifoda usulini yangi yo’nalishga borgan. Quyida Akutagava Ryunoskening mashhur “O’rgimchak uyasining tolası” nomli hikoyasidan parcha keltirmoqchiman, hamda tarjima matnini tahlil qilaman.

Asliyat: 泥棒のガンダーラでさえ、まるで血のプールにすすり泣きました。死にかけているカエルはそこで必死に奮闘している。

To'g'ridan-to'g'ri tarjimasi: Hatto o'g'ri Gandara ham qon havzasida yig'lab yubordi. O'layotgan qurbaqa u yerda umidsiz kurashmoqda.

Yapon tilidan rus tiliga V. N. Markovoy tarjimasi: Вот почему даже великий разбойник Кандата, захлебываясь кровью в Озере крови, лишь беззвучно корчился, как издыхающая лягушка.

Rus tilidan Dilshod Nurilloh tarjimasi: Qon ko'lining qonida cho'milib nafasi qaytayotgan buyuk qaroqchi Kandata ham joni uzilayotgan qurbaqadek unsiz tipirchilab qo'yardi, xolos [5].

Yuqoridagi tarjimalarni solishtirib shuni ko'rishimiz mumkinki, to'g'ridan-to'g'ri tarjima hamda Dilshod Nurilloh tarjimasida farqlar mavjud. Bular gaplarning qo'shib yuborilgani va gapning ma'nosini tushunarli berilganidir. To'g'ridan-to'g'ri tarjima ma'nosi g'aliz va no'noq jumalarni paydo qiladi. Tarjimon esa avval asliyatni o'qib his qilgach, tarjimada ma'nolarni muqobili bilan beradi. Agarda yuqoridagi jumlar to'g'ridan-to'g'ri tarjima shaklida berilgani, hech qanday ma'no anglashilmagan bo'lar edi. Bundan xulosa shuki, to'g'ridan-to'g'ri tarjima badiiy asarlar tarjimasida doim ham o'zini oqlamaydi va tarjimonga ijodkorlik mahorati suv va havodek zarur bo'ladi.

Akutagava Ryunoske "Do'zax azoblari" hikoyasidan parcha orqali yapon tilidan o'zbek tiliga tarjimada so'z tanlash muammosini ko'rib chiqamiz.

Asliyat: 見た所は唯、背の低い、骨と皮ばかりに瘦せた、意地の悪さうな老人でございました

To'g'ridan-to'g'ri tarjimasi: Men ko'rganim past bo'yli, ozg'in, faqat suyaklari va terisi bo'lgan yomon bir chol edi.

Yapon tilidan rus tiliga Nataliya Isayevna Feldman tarjimasi: Посмотришь на него – такой низенький, тощий, кожа да кости, угрюмый старик. **Rus tilidan Saydi Umirov tarjimasi:** Ko'rsangiz, pakana, ozg'in, eti ustixoniga yopishgan, qovog'i soliq chol deysiz. Ushbu misolda "suyak va terisi bo'lgan" so'zlarini tarjimon tomonidan o'zgartirilib "eti ustixoniga yopishgan" deb berilganini ko'rishimiz mumkin. Bu o'xshatish rus tilida ham yapon tilidagi kabi teri va suyaklar deb berilgan, lekin o'zbek tilida oddiy tarjimadan qochgan tarjimon ularni tushunarli bo'lgan ekvivalenti bilan almashtirgan. Shaki saqlanib qolmagan bo'lsada, ma'no aniq yetkazib berilgan.

Bilvosita tarjima tarjimonlar orasida keng tarqalgan bo'lib, bu tarjima turi asarlarning dunyo bo'ylab yoyilishiga yordam beradi. Tarjimonga ham ancha yengillik yaratsada, uni hushyorlikka chorlaydi, vositachi til tarjimasida tushirib qoldirilgan ayrim so'z yoki ma'nolarni e'tibordan chetda qoldirmaslikka harakat qilish lozim. Bilvosita tarjimada umuman tarjima jarayonida ko'plab muammo va qiyinchiliklar mavjud.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. - 村上春樹. 風の歌を聴け. – Y.: 講談社文庫, 2004.
2. - <https://knijky.ru/books/slushay-pesnyu-vetra>
3. - <https://ziyouz.uz/jahon-nasri/xaruki-murakami-1949-yaponiya/xaruki-murakami-shamol-qushiginingla-roman/>
4. - <https://uz.wiktionary.org/wiki/uzunquloq>
5. - <https://n.ziyouz.com/portal-haqida/xarita/jahon-nasri-onlayn-antologiyasi/akutagava-ryunoske1892-1927-yaponiya/akutagava-ryunoske-o-rgimchak-uyasining-tolasi-hikoya>